

Белите коне на българската журналистика

K kultura.bg/web/белите-коне-на-българската-журналист/

10.06.2019 18:12

Преди 30 години в България за първи път прозвучава сигналът на превърналото се впоследствие знаково за промените в страната радиопредаване „12+3“ (повече за този забележителен момент може да прочетете на специално подготвения [сайт](#) за случая. Днес, във времето на фалшивите новини и драстичния спад на авторитета на журналистическата професия, тази годишнина ни дава повод да си поговорим със създателите и първите водещи на предаването – Йордан

Лозанов, Чавдар Стефанов, [Георги Папакочев](#), [Петко Георгиев](#), [Галина Спасова](#), [Гита Минкова](#), за съдбата на журналистиката не само в България, за причините и проблемите, довели до сегашното ѝ състояние, но заедно с това и за онова време на ентузиазъм и надежди, когато дори пушекът от кремиковските комини ни се струваше свободен. Въпросите, които зададохме към всекиго, са еднакви: идеята е не само да видим дали в мисленето си бившите вече

Чавдар Стефанов

колеги са се раздалечили един от друг, но и да се срещнем с различни гледни точки спрямо въпиющи за журналистиката въпроси. Като защо все повече колеги се съгласяват да обслужват партийни центри и политически доктрини, защо усещането за свобода на медиите в България е толкова далеч от желаното, защо все повече предавания се подвеждат по фалшиви новини и конспиративни спекулации... „12+3“ беше добър пример за това как в качествената журналистика подобни неща не се допускат, питането днес е защо вече се допускат, а актьорите на журналистическата професия правят така, че тя вече не е чак дотам качествена. Публикуваме разговор с **Чавдар Стефанов**. Въпросите зададе **Митко Новков**.

***Чавдар Стефанов** е завършил Факултета по журналистика в СУ „Свети Климент Охридски“. Започва работа в БНР като репортер и новинар. Става един от основателите и водещите на предаването „Хоризонт за вас“. Той е сред издателите и основателите на списание „Свободно слово“, излизащо с подкрепата на Швейцарското национално радио и телевизия. Дълги години работи като кореспондент на БНР в Москва, както и на БНТ и БТА. Сътрудничи на много печатни медии. Носител на наградата за чуждестранен кореспондент в Русия през 2005 г. на руския „Медиасъюз“. Работил е като зам.-главен редактор в радио „Експрес“, бил е програмен директор на радио „Фокус“. Работи като зам.-главен редактор в „Международна информация“ на телевизия ТВ+. Води първото издание на предаването „12+3“, бил е зам.-главен редактор на обедния екип в „Хоризонт“ на БНР.*

От нещата, които разказвате за предаването „12+3“ в началните му години, излиза, че то по някакъв начин е инкубатор на свободната журналистика в България. Инкубатор обаче, появил се преди 10 ноември. Как всъщност е било възможно това?

Инкубаторът е апарат, осигуряващ развитие на същество при изкуствено създадени условия. Така че, своеобразен инкубатор беше самото общество, чиято съветска идея и направа бяха калпави. В него Лениновата журналистика бе колективен информатор, пропагандист и организатор. Медиите бяха здраво държани от идеологически институции. Както и самото общество. Но кризите и упадъкът на съветския социализъм в България, въпреки уж оригинални български байпасове, носеха малко свободомислене. Живеехме с мисълта, че желязната система никога няма да се промени. Корупцията, връзките бяха обсебили всичко. Познанството с продавачка в Кореком (магазин за покупки с валута) бе равностойно на близостта със заместник-министър.

Във Факултета по журналистика изучавахме дузина идеологически дисциплини. На техния сив фон в Катедрата по радио запомнящи се останаха имена, като на проф. Веселин Димитров и развиваното от него персонифицирано радио. Даже дипломната ми работа бе на тази тема. Историята на журналистиката пък даваше възможност да се разрови човек в миналото, в пазените в библиотеката издания и да разбере, че

много неща звучат по друг начин от извора, а наложената съвременна щампа върху тях е най-малкото само една от възможните. Така се пораждаат съмненията.

Започнах работа в БНР през 1978 г. от най-ниската длъжност. Тогава се беше появил „Хоризонт“, персонифицирани според възможните условия радиопредавания като „Разговор с вас“ първо, а след това – „Радио ЛИК“, „Между обедата и вечерята“, „Срещи в сряда“. Вероятно имаше значение, че тогава радиото бе оглавил Боян Трайков, когото възприемахме не толкова като син на втория човек в държавата, а като журналист с виждания. По това време радиото бе по-свободно, сравнено с медии като телевизията. Най-малкото – ако това говори днес на някого нещо – можехме да съкращаваме титлите на партийните ръководители само с краткото „другарят...“

След скитания между предавания и репортажи за поправяне на течове в мазета, търсенето на положителни примери и герои сред хегемона на обществото – авангардната работническа класа, сред кооперативното селячество, работата стана непосилна поради изчерпването на положителните герои, теми, примери. Тогава се появи и нощното предаване на „Хоризонт“. Спецификата на излъчването му беше направо предизвикателство към личностната журналистика, персонализацията, която колеги се втурнаха да усвояват. Направо усещане за свобода...

Шегобиец бе изписал в новинарската стая на радиото нагледно върху държавите на картата на света, как ги отразяваме. Например: Израел – МНОГО ЛОШ, Египет – ДОБЪР, САЩ – ЛОШ, СССР – МНОГО ДОБЪР. Картата си стоя така години наред, до поредния ремонт. В радиопрограмата се вляха доста млади колеги. Запомни се и определението, пуснато от поредния командирован на Запад, за супермаркетите там като „Музеите на капитализма“.

По това време с колегата Мико Петров ни възложиха да правим ново неделно предаване – „Хоризонт за вас“. Още първото издание направо стопи телефоните. Макар и предимно забавно и за свободното време, предаването ни създаваше и главоболия с теми. Например направих репортаж с критика за изхранването на дивеча през зимата. Чул го някой „отгоре“ и се обади на шефа на Ловно-рибарския съюз – генерал Христо Русков, да го майтапи. Той пък, обиден, веднага позвънил на директора. Пратиха ме при генерала, в обширния му кабинет на Витошка да се оправдавам. Той ме погледна, зачерви се като глухар и започна тирада, като стигна и до заплахата за уволнение. Изпратиха ни отново в кабинета на шефа на ловците вече двама – с другия виновник, водещия Мико Петров. Той беше врял и кипял в подобни случки. Факт – с типичния си чар, тих и омайващ говор, за минута обърна ситуацията – не било критика, а положително предупреждение за нехайни към дивеча ръководители на ловни стопанства през зимата. И генералът се съгласи.

Спомням си и за опита на колеги, натрупан с годините. Имаше наблюдатели, които четяха всички материали и ги одобряваха. След първия или втория абзац пишеш някаква глупост. На наблюдателя му е писнало от четене, веднага се хваща за нея и я задрасква. Удовлетворен те смърря, нататък претупва нещата. Наричахме този трик „бял кон“. Така се научих да пускам „бели коне“.

Веднъж по телефона наистина се обадиха, че са намерили изгубен бял кон, прибран в конюшня в София. Показах го на редакторите, седнах и написах два реда: „Днес времето е дъждовно, има разсеяни хора, забравят чадърите си. Но някой е забравил някъде дори бял кон. Прибран е, може да го потърсите на телефон...“ Никой не го подписа втори път след мен според изискванията, но бе прочетен в края на новините с прогнозата за времето. На другата сутрин имаше летучка и се даваха обяснения. Някой „отгоре“ чул и звъннал на директора, за да се скара какви са тия бели коне! А кон навремето струваше 1000 лева при 150 лева заплата! Всичко се размина, имаше и широко скроени началници. Като „чичо Колев“, както го наричахме. Веднъж някой му се скарал, че един от журналистите е с дълга коса. Той говорил с колегата и му казал: „Знам какво е, нали и аз имам син като теб с дълга коса“. А синът му Петко тогава бе музикант. И се разминало без последици за дългата коса.

От празниците, за които съм правил репортажи, най-обичан и точен от мен е 24 май. Правех всичко с удоволствие. Да, той и досега за мен е най-големият български празник.

Така че, в програма „Хоризонт“ на БНР имаше потенциал от журналисти преди промените, младежки амбиции и някои началнически нагласи за създаване на продукция ЗА СЛУШАТЕЛЯ.

Идеите за гласност, за перестройка доколко повлияха върху концепцията и направата на предаването? Имаше ли въздействие от тогавашния СССР например – спомням си колко беше популярно предаването „Взгляд“ – вярно, телевизионно, но сякаш с доста сходни нагласи като българското „12+3“?

Предимно в личен план, не сме заимствали нещо определено. Още преди „перестройката“ констатирах, че с новините и предаванията на „Хоризонт“ сме на светлинни години пред съветските колеги от радио „Маяк“. Но съветският пример трябваше да се използва. А и понякога бе полезен. Тъй като музиката в предаването „Хоризонт за вас“ включваше и западни изпълнения, си спомням как се преборихме да пускаме Хулио Иглесиас. Шефката на музикалната редакция, която вече бе „наказвала“ слушатели с лишаване от английски песни заради някаква си поредна агресия на злостните империалисти, прочела някъде, че певецът Иглесиас е фашист. И го забрани за ефира. Само че ние го пуснахме. Представете си изненадата ѝ, когато

показахме източника – съветското музикално списание „Кругозор“, продавано в България и купено от вестникарска будка. „Щом съветските другари така се решили“, промърмори тя.

Бях командирован да търся положителни примери в СССР. Съвпадна обаче със смъртта на генералния секретар на ЦК на КПСС Константин Черненко. Спомням си, че се спасявах с бягство от група добродушни ветерани от войната, които искаха в седем часа сутринта да се напием в стаята в хотела и носеха течни муниции. Целта бе да забравим за малко възторжените лозунги за петилетки „пет за четири“ и трудови успехи, а и Висоцки вече се бе появил.

Някъде по това време Мико Петров ми обеща интересна книга. При това забранена. Донесе ми напечатано на машина издание на „Архипелагът ГУЛаг“ на дисидента Александър Солженицин, заклеен като злостен враг и в България. Седмици я четох, още по-дълги вечери я обсъждахме тихичко с него в ресторанта на СБЖ. Ех, имаше и такова творческо пристанище едно време. Към тази основополагаща книга се прибавиха и ред издания и съветски филми, свързани с перестройката.

Пак тези години стана и най-страшната ядрена авария – катастрофата на Чернобилската атомна електроцентрала. Получихме указание от шефовете по телекса от БТА да чакаме информация за инцидент с АЕЦ, някъде в СССР. Имаше обаче новинарска привилегия – следяхме западните медии, които вече бълваха информация, включително и за движещ се радиоактивен облак. Поради незнание трудно приемахме, че той може да се изсипе и над България – централата бе на поне 1000 километра. Колегите ни от западните страни даваха най-различни препоръки на специалисти как да се предпазят хората. А ние чакахме съобщението от БТА. То се появи с двудневно закъснение с източник ТАСС. Кратко и неясно. Ръководството на страната явно нехаеше, освен за идващата първомайска манифестация. И „черният радиационен проливен дъжд“ се изля точно тогава – когато, както винаги и по рефлекс, масово в България подкрепяхме с манифестации все по-големите и нарастващи трудови успехи в политиката на партията. След време направих репортаж, в който събрах възможно най-доброто от всичко, излъчвано около ядрения ад.

<https://youtu.be/6KEyljiefQ>

Това беше и край на съветския комунизъм за мен, и ново съмнение в опита за перестройка на Михаил Горбачов. Управляващата БКП и сдружените земеделци излъчваха неадекватност, неуверени опити за решения, разни плагиатски идеи. Страната тънеше в неведение и слухове, външните задължения обещаваха фалит. Достатъчно бе да се качиш на новоизгражданите супермощности на „завода за заводи“ в Червена могила край Радомир и на заритите там милиарди долари, за да си представиш как братската интернационална прогресивна общност от Африка, Азия и Латинска Америка купува масово български заводи, за да гради промишленост... Пълна глупост. Ами за предаването на собствеността на трудовите колективи? Или за напредничавия мултипликационен метод – някой да се сеща какво се изказваше за него тогава? Някъде преди началото на промените в България ръководещият тогава Комитета за телевизия и радио Любомир Павлов изрече „златна“ реплика пред радиоколектива. Журналистите не били свободни?! Ами който не се чувства свободен, е свободен да си тръгне!

Зная, че на този въпрос може да се отговори и дълго и кратко, но все пак: дали пък не точно политическото – бих казал, главната прицеленост на „12+3“, не направи така, че то да се превърне в журналистическия феномен, който е? И в този смисъл разбиването му, разнебитването му, ако щете, да е било неминуемо, бидейки толкова тясно свързано тъкмо с политическото, с политиката?

Главното за „12+3“ беше журналистическата СВОБОДА. За дни и месеци се събраха толкова много теми – прословутият „Указ 56“ за частната инициатива, очерталият се фалит на България (упорито това се криеше, но настъпи), борбата за чист въздух в Русе и първите правозащитници и комитети, увисналата челюст на другаря Тодор Живков при вътрешно партийния преврат на 10 ноември, историческата кръгла маса и наченките за създаване на опозиция, студентските протести... Тогава имяхме такава свобода, каквато едва ли някога ще имаме друг път. Дилемата бе проста – или хвърляш усилията си да бъдеш стойностен журналист с всички произтичащи от това последици и рискове, но запазвайки почтеност, или оставаш тихо и кротко да правиш нещо, което никой не слуша. Можехме да си позволим да избираме събеседници и автори, да търсим някакъв политически баланс, като избягваме предлаганите глупаци, което се оказа любим политически партиен похват тогава. Да, това, което тогава не подозирахме, бе, че главната цел на промяната бе защитата на икономически интереси – конкретни, персонални, приватизиране на национално богатство за лично ползване. А за разбиването на предаването тогава, оказа се, работеха различни хора. Определени началници, колеги от различни нива – по партийната повеля или по зова на съответния псевдоним от досието. Завистници или чакащи момента да се качат по кариерната стълбица. Не мислете, че БНР тогава е било жужаща машина на промяната. Много по-малко хора, отколкото предполагате, наистина търсеха новите измерения на новата журналистика в една обществена медия, каквато и досега не се е оформила. Доста хора предпочитаха службицата, пенсийката, гарантираната заплата. В един момент обаче „12+3“ като прахосмукачка започна да всмуква желаещите истински да работят колеги, да осъществяват свои идеи и виждания, да отстояват нови журналистически свободни територии. Ето това наистина бе нещо като инкубатор, за който стана въпрос в началото.

Продължавам в тази посока и ще ме извините за неудобния въпрос: не се ли оказа в някакъв момент, че вместо да търчиш след политическото и неговите мимолетни проявления, без да не знаеш какви ще са реакциите на тези мимолетности – понякога доброжелателни, но сякаш по-скоро зловредни, е по-удобно, по-престижно и дори по-лесно и финансово осигурено да се напусне журналистиката за сметка на други позиции – наистина, експертни, но отново въртящи се около властовото?

Ако говорите за пиарите и журналистите – те се въртят наистина около властта. Властовата тема могат да избягват само специализирани издания. Когато се откриха навремето възможности, хора с други – извън журналистиката, професии станаха успешни адвокати, мениджъри, медийни експерти. За съжаление, сега нивото на журналистиката ни е под критичния обществен минимум – както търговските частни медии, чиято цел е естествено първо печалбата, така и призваните да бъдат обществени. Оформил се и друг медиен феномен – частни медии за влияние: политическо, икономическо, властово! Под журналистика вече се приема какво ли не –

дори и шоу-програмите. Има скъсване на връзките между поколенията журналисти. Няма и организация, която действително да ги защитава и отстоява правата им. Няма журналистическа гилдия. Има и нещо любопитно, за което едва ли някой се е замислял, но моля – без да ме обвинявате в сексизъм. Преди 1989 г. журналистиката бе до голяма степен феминизирана. Още по-силен е този процес днес. Нищо лошо няма, разбира се, освен ако пренебрегнем чисто женски особености на светогледа, на характера – при избора на теми, повече битовизми и описания, разкази и клюки от типа на „съседската ограда привечер“, по-особена конкуренция между колегите... Това съвсем не означава, че няма изключения.

Имам доста колеги и познати, които сменяха „актьорската си игра“ ту в политиката, ту в медиите. Право на избор... За мен обаче избор няма – или едното, или другото. Иначе стойностна журналистика не се прави.

Но не е ли тъкмо това – прехвърлянето от едното поле в другото, в основата на днешното лесно служене на една или друга политическа сила, на една или друга идеологическа доктрина? Прочее, Бурдийо говори, че всъщност журналисти, социолози, политолози и политици са актьори от едно поле, съвсем не действащи лица от различни сцени на обществената реалност. Струва ми се вярно на мен, а на Вас?

И да съм напълно съгласен с тезата, не мога да направя нищо за качеството на актьорите. Има хора, които играят добре, други са направо некадърни, някои пък все чакат да им дадат по-заслужена роля, че и с реплика дори.

Та в тази връзка: не е ли журналистиката – въпреки биенето ѝ в гърдите, идеологически обагрена независимо в каква посока ще е идеологията – дали лайфстал, дали путинизация, дали либерална или националистическа? И тази да е причината (по-скоро осъзнаването на това като истина) в основата на толкова нароилите са напоследък (че и отпреди) партийни телевизии?

В началото на промените в България предаванията ни понякога бяха съсипвани от задължителните няколкочасови преки репортажи 1:1 от парламента. След това ги пуснаха по друга честота, но преди това запитах тогава народните ни избраници – какво радио искат? Нон стоп парламент ли? Ами тогава колективен водещ на ротационен принцип ще стане парламентарното ръководство, а депутатите могат да се включват и дистанционно с репортажи, реплики, дублики и разследвания, например по телефона. За какво да търкат парламентарните кресла? Партийната намеса винаги е присъствала в работата на журналиста по някакъв начин, но не очаквах тези години да се появят толкова партийни медии, особено радио и телевизионни. Здраве да е, при всяко положение е по-честно. В този дух бяха и последните решения на партии за избиране за депутати в ролята на „разследващи“ журналисти, та да се проявяват в парламента. Ами тогава да заделят една квота за 20-

тина „разследващи“ журналисти като депутати в парламента?! А Факултетът по журналистика да открие специализация за разследващи кандидат-депутат-журналисти. Подобни случки стават обикновено в нездрави общества, с неразвити и неукрепнали демократични традиции, с наслоили се предразсъдъци и невяра във възможността да има демократични институции.

Накрая: традиционните електронни (и други медии) не се ли превърнаха точно поради необходимостта от един, нека го наречем така, „амвонен“ глас, в нещо, на което широката публика не вярва и съответно търси алтернативата им в социалните мрежи? И тъкмо тази предпоставка на „глас от олтара“ да е дълбоката – може би скрита, може би не докрай видима, а за някои дори невидима, база на т.нар. „фалшиви новини“?

Вижте днес колко стотици радиа има в България, да не говоря за интернет-издания и агенции, печатни медии! Мнозинството си приличат „като две капки вода“ – по начин на подреждане на новините, по разработвани теми, по реверансите към временно пребиваващите на „жълтите павета“. На практика в страната има медии по-малко от пръстите на едната ръка, които произвеждат истинска информация. Другите консумират, както намерят за добре, или произвеждат псевдоинформация. Разбира се, че интернетът променя информационната картина. От една страна, се създава убежище срещу традиционните медии, от друга – дава се възможност за лъжливи новини, всъщност съществуващи още от началото на журналистиката, днес наричани „фейк нюз“ – фалшиви новини. Процесите ще се избистрят. Но има и положителни примери – в социалните мрежи се публикуват писмени, аудио и визуални обекти при събития, например свидетелствата на очевидци изпреварват професионалните екипи. И медиите ги използват, ако не искат да изостават. Защото медийното пространство днес е много по-различно, по-отворено, по-богато на информация. И точно тук е уловката – сам трябва да прецениш, кое е истина и кое е „фейк нюз“, кое е важно и кое маловажно. Затова хората трябва да мислят, да анализират, добре да се информират и да правят точна преценка на събитията около нас.

Разговор с Владимир Градев за неговия превод на „Книга за Влюбения и Възлюбения“ на Рамон Лул. На 17 юни, понеделник, от 18.30 часа в галерия „Фото синтезис“ в София.

Премиера на книгата на Димитър Бочев „Самоубийството: начин на (зло)употреба“(ИК „Жанет 45“) на 17 юни от 18.30 часа в Клуб 1 на НДК. С участието на актьорите Руси Чанев, Стоян Алексиев и Филип Трифонов. За книгата ще говори Георги Цанков.

Четвърти Фестивал на италианското кино в България: от 17 до 21 юни в кино „Люмиер“ в НДК. Програмата – [тук](#).

Единадесетото издание на международната платформа *СтолицаЛитература* е със специален фокус върху съвременната имигрантска литература. От 17 до 19 юни в София. Вижте [програмата](#).

Изложба на Магдалена Николова *MORE** в галерия „Контраст“ в София. От 18 юни до 9 юли. Куратор Ния Табакова.

